

מסורת הש"ס
 א. משנה חולין קלא (כל המשנה). תמורה יב. לגב. תוספתא בכורות פ"ב ג.
 ב. משנה חולין שם. עיין ירושלמי שקלים פ"ד ה"ד.

גרסות
 וליעבד במשניות: ולהעבד ובכתיימ מלה זו חסרה.

א משנה כל הקדשים שקדם מום קבוע להקדשן, שהקדישם למזבח כשכבר היה בהם מום, ומתחילה לא נתקדשו כקרבן, אלא כדי למוכרם ולהביא בדמיהם קרבן כשר, ונפדו מיד ההקדש — הרי הם חייבין בבכורה אם ילדו, כדין בהמות חולין, ובמתנות כהונה, כלומר, בנתינת זרוע לחיים וקיבה שנותנים לכהן מכל בהמת חולין שנשחטה, וכשנפדים הריהם יוצאין לחולין ליגזו וליעבד, שמותר לגזו את צמרם ולעבוד בהם. וכן ולדן וחלבן מותר לאחר פדיונן. ואף קודם שנפדו, הואיל ואינם ראויים להקרבה — השוחטין בחוץ (מחוץ לעזרה שבמקדש) פטור, ואינו בכלל שוחט קדשים בחוץ, וכן אין הם עושין תמורה, שאם אמר על בהמת חולין שתהא תמורתה — אין היא קדושה. ואם מתו ברשות ההקדש — יפדו, ואינם טעונים קבורה. וכל זה חוץ מן הבכור ומן המעשר, שאפילו היו בעלי מום בשעה שנתקדשו — דינם כקדשים שקדם הקדשם את מומם.

א משנה כל הקדשים שקדם מום קבוע להקדשן — שהיה להם מום קבוע, והקדישן להמכר ולהציל מדמיהם קרנן למזבח. חייבין בבכורה — לאחר פדיון, אם ילדו. ובמתנות — זרוע לחיים וקיבה, כחולין גמורין. ויוצאין לחולין — צפדיון — דמיעקרא לא חיללא עליהו קדושה תמורה. והשוחטין בחוץ פטור — אפילו קודם פדיון. דלפילו הוי מומן קל כגון דוקין שזעין, דלגבי קדשים מיחייב השוחטין צמחין — הכא פטור, משום דלא חלה עליהן מתחילה קדושה כל כך. ואין עושין תמורה — מפני נגמלא. ואם מתו — קודם פדיון — יפדו להאכלין לכלבים, דאין קדושתן תמורה. ומו קא משמע לן דגרעי משאר קדשים שאין נפדין אלא חוץ, שיוכלו לעמוד צפני הכהן נשעת הערכתן, דכתיב (ויקרא כז): "והעמיד (הכהן) את — שאפילו צמחין חלה עליהן קדושה תמורה. דכור — רחם מקדשו, וצמעשו כתיב (שם): "לא יקרי צין טוב לרע", דמשמע: צין חס צין בעל מום קדוש, "טוב" — חס, "רע" — בעל מום.

תוספות

ואנא כריש לקיש סבירא לי, שמע מינה דרב אשי גופיה כשהיה אומר מתחלה משיכה אינו קונה — לאו משום דסבר לה כריש לקיש, דלעולם כרבי יוחנן סבירא ליה. לפיכך, כי הקשה לו מההיא דבן נח — לא רצה להקשות מההיא דדבר תורה מעות קונות, דלעולם לעמיתך ולגוי בכסף, ולענין אונאה אתא "לעמיתך", כמאן דאמר גזל הגוי אסור. דלמאן דאמר גזל הגוי מותר לא איצטריך, כדאמרינן לעיל. ואף על גב דאמרינן ב"הזהב" (בבא מציעא מח,א): קרא ומתניתין מסייע לריש לקיש — היינו לכאורה, אבל אפשר לשנויי לקרא שפיר אליבא דרבי יוחנן. ומתניתין דנתנה בלבן מעל — הוה מוקמי ליה רבי יוחנן בלבן גוי. וההיא דנתנה לספר — בישראל, ולכך מעל אף על גב דלא משך, דמעו קונות. ואם תאמר: ומאי סייעתא לריש לקיש? הא איהו מוקי הך דנתנה לספר בספר גוי, הכי נמי מצי לאוקומי ההיא דבלן בגוי! ואומר רבינו תם: משום דבלן משמע טפי דאיירי בישראל. דומיא דנתנה לחבירו, דקתני: הוא מעל וחבירו לא מעל, משמע: חבירו ישראל, דבר מעילה הוא. ודוקא בלן, דלא מחסרא משיכה כדמסיים בההיא משנה, לפי שאומר לו: "הרי מרחץ לפניך הכנס ורחוץ". אבל ספר דומיא דבלן, דהיינו ספר ישראל — לא מעל עד דמשך. ולא אמר רבא "קרא ומתניתין מסייע ליה לריש לקיש" לפי שיסבור כמותו. תדע, דרבא גופיה הוא דפסק כרבי יוחנן לגבי ריש לקיש בכל דוכתא בר מתלת. וכי תימא, שאני הכא דתניא כוותיה — והא התם חשיב חדא מילתא דריש לקיש דתניא כוותיה. ואי אפשר לומר דהנהו תלתא גרסינהו בהדי הדדי, ואכתי איכא טובא. דבפרק "בהמה המקשה" (חולין עז,א) גבי גידין שסופו להקשות, משמע דדוקא קאמר רבא: (תני) [הנין] תלת ותו לא. והא דפליגי רבי יוחנן וריש לקיש פרק קמא דסנהדרין (טו,א) גבי כל הקודם להורגו זכה, ותניא כדריש לקיש — דהתם אליבא דרבי אליעזר פליגי, והלכה כרבנן. ופרק קמא דמסכת עבודה זרה (ו,ב) גבי נשא ונתן, דתניא בברייתא כריש לקיש, ורבי יוחנן סבר כתנא דמתניתין, גבי הא דתני: לפני אידיהם של גויים אסור לאחריהו מותר, ומפרש: נשא ונתן איכא בינייהו. ומיהו יש לדחות ראיה דרבא, כיון דריש לקיש לאו משמיה דנפשיה אמר אלא משום רבי אושעיא, כדאמר לעיל, אמר ריש לקיש משום רבי אושעיא: ישראל שנתן מעות לגוי בבהמה בדיניהו, ומפרש: בדיניהו שפסקה להן תורה, "מיד עמיתך" במשיכה, הא לגוי בכסף — בכי האי גוונא לא איירי רבא לפסוק כרבי יוחנן לגבי ריש לקיש, בדבר שהיה ריש לקיש אומר בשם רבותיו. כדמפרש פרק שני דחולין (כט,ב) בההיא דאין שחיטה אלא לבסוף, דאמר ריש לקיש משום לוי סבא ופליגי עליה רבי יוחנן, ורבא גופיה סבר כריש לקיש בפרק "תמיד נשחט" (פסחים סג,א) ובפרק שני דזבחים (ל,א). ומיהו אשכחן, אמר רבא אמר רב הונא: מכור לי באלו קנה כו', ומפרש התלמוד דסבר כרבי יוחנן דאמר דבר תורה מעות קונות. ונראה ד"רבה" גרס ולא "רבא", דרבא לא ראה רב הונא מעולם. דאף רב יהודה לא ראהו, כדאמרינן בקדושין (עב,ב): יום שמת רב יהודה נולד רבא. וישמח רב יהודה כבר נפטר רב הונא, מדאמר במועד קטן (יז,א): גברא רבא כרב יהודה ליכא דלשרי לך. ורב הונא גדול היה אפילו משמואל רבו של רב יהודה, מדאמר בריש גיטין (ה,א), בעא מיניה שמואל מרב הונא: שנים שהביאו גט. ועוד יש לדקדק דהלכתא כרבי יוחנן דמעו קונות דבר תורה, מדאמר: וכן אמר רב נחמן דבר תורה מעות קונות. ופסק לוי כמתניתין, וקיימא לן כוותיה בדיני. והא דאמר פרק קמא דקידושין (יד,ב) גבי עבד עברי הנמכר לגוי: גוי דכל קניינו בכסף — בעבד עברי קאמר ולא בכל דבר, דלרבי יוחנן הוי במשיכה. והא דמתרץ התלמוד בפרק בתרא דמסכת עבודה זרה (סג,א) בזונה גויה דלא מחסרא משיכה — ההיא שינוייה כריש לקיש ולא כרבי יוחנן. ואידך שינוייה דמשני התם: בזונה ישראלית, וכגון דקאי בחצירה — ניחא אף כרבי יוחנן. אבל מעיקרא ניחא ליה לאוקומי אפילו לא קאי בחצירה. אי נמי, רב נחמן בר יצחק דקאמר לההיא שינויא — דסבירא ליה כריש לקיש. ולא כמו שכתוב בספרים רב חסדא, דרב חסדא הוא דאמר "פרק הזהב" (בבא מציעא מז,ב): כדרך שתיקנו משיכה בשומרין כך תקנו משיכה בלקוחות, אלמא כרבי יוחנן סבירא ליה דמשיכה תקנה דרבנן היא. ומיהו יש לדחות, דאפילו הכי כרבי יוחנן סבירא ליה — אפשר דהתם דלגוי בכסף, ו"לעמיתך" ידרוש לענין אונאה כמאן דאמר גזל הגוי אסור, כדפרישית לעיל.

ורישא הכי קאמר אם לא נתן מעות כו' — פירוש: וגם אם לא משך יחזור.
והני מילי ישראל מישאל כו' — תימה: דדומיא דרישא ישראל מישאל שמפסיד הכל, כגון כאן שמפסיד דמי עבודה זרה — מי איכא ישראל מישאל משום מחוסרי אמנה? ויש לומר, דהכי קאמר: דישאל מגוי, אי הוה בהו משום מחוסרי אמנה — הוה דומה דמי עבודה זרה ביד ישראל, אף על פי שהוא מקח טעות — היה צריך לקיים המקח, שלא יחא בו משום מחוסרי אמנה. [עד כאן שייך לעמוד הקודם]
כל הקדשים שקדם מום קבוע להקדשן — לאו בקדשי בדק הבית איירי, אלא בהקדישן למזבח לדמיהן. דאין חילוק בין רישא לסיפא, אלא שזה קדם

עיונים

כל הקדשים וכו' המקדיש בהמה בעלת מום למזבח, בין אם הקדישה להביא בדמיה בהמה למזבח, ובין אם הקדישה בסתם למזבח — הריהי שייכת מבחינה ממונית למזבח (קדושת דמים). כדין המקדיש עצים ואבנים למזבח, שצריך לקנות בדמיהם קרבן. אבל אין קדושת הגוף של קרבן חלה עליה. והעירו בתוס' כי על כל פנים יש איסור מן התורה להקדיש בעלת מום למזבח, שכן נאמר: "כל אשר בו מום לא תקריבו" (ויקרא כב, כ), ואיסור זה קיים אף אם הוא מקדיש בהמה לדמיה, ולא להקרבה. וטעם הדבר — משום שיש בכך בויהן המזבח, שהוא יכול להקדיש בהמה תמימה להקרבה, והוא מקדיש בעל מום (ראה תמורה ז,א).
ואם מתו יפדו כלומר, ניתן לפדותם (ולדעת הרמב"ם — מצוה לפדותם, ראה ספר המצוות עשין פו, ספר החינוך תמא). שלא כדין קדשים שקדם הקדשם את מומם, להלן. **חוץ מן הבכור ומן המעשר** שיש להם דין קדשים לכל דבר, גם אם היו בעלי מום בשעה שנתקדשו, הבכור — כשנולד בעל מום (שהרי אין קדושה חלה עליו אלא בשעת יציאתו מרחם אמו), והמעשר — שכשעושר ישראל את בהמותיו יצא העשירי בעל מום. והואיל ואינם ראויים להקרבה, ומצד אחר גם לא ניתן לפדותם, משום שאין דמיהם שייכים למזבח (רמב"ם איסורי מזבח פ"א ה"ב ועוד), הריהם נאכלים במומם, הבכור — לכהן, והמעשר — לבעלים. ובטעם הדבר שחלה עליהם קדושת הגוף, למרות שהם בעלי מום ואינם ראויים להקרבה; לגבי מעשר נלמד הדבר מגזירת הכתוב (ראה להלן עמוד ב). וביחס לבכור, כתבו רג"מ והרמב"ם כי קדושה שבו באה מאליה, ולא על ידי אדם שמקדישו. ויש שהסביר כי קדושת הבכורה חלה עליו לפני שנעשה בעל מום, שאין

פסול בעל מום חל על קרבן אלא רק לאחר שנולד (ראשית בכורים, עיי"ש).
אורה ההלכה
חייבין בבכורה ובמתנות כל הקדשים שקדם מום קבוע להקדשם ונפדו — חייבים בבכורה ובמתנות. כמשנה. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות בכורות פ"ה ה"ח. שם ספר זרעים הלכות ביכורים פ"ט ה"ב).
ויוצאים לחולין ליגזו וליעבד ולדן וכו' המקדיש בעלת מום קבוע למזבח — אינה אסורה בעבודה אלא מדבריהם. ואם נפדתה — הרי זו כחולין לכל דבר, ותצא לחולין להיגזו ולהיעבד. וכן אם ילדה לאחר פדיונה — הוולד חולין. (רמב"ם ספר עבודה הלכות מעילה פ"א ה"ט. שם הלכות איסורי מזבח פ"א ה"א).
ואם מתו יפדו המקדיש בעלת מום קבוע למזבח, אם מתה קודם שתפדה — נפדית, שהרי לא חלה קדושה גמורה על גופה, אלא על דמיה, מפני שהיתה בעלת מום קבוע. (רמב"ם הלכות איסורי מזבח שם).
ואין עושין תמורה המקדיש בעלת מום קבוע — אינה עושה תמורה, מפני שלא נתקדש גופה קידוש גמור, ואינה אלא קדושת דמים. כמשנה. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות תמורה פ"א ה"ג).
חוץ מן הבכור ומן המעשר הבכור והמעשר שקדושה חלה על גופם, אף על פי שהם בעלי מומים קבועים מתחילתם — אינם יוצאים לחולין להיגזו ולהיעבד לעולם. כמשנה. (רמב"ם ספר עבודה הלכות מעילה פ"א ה"ט).

מום עובר — כמאן ליתיה דמי ותלה עליהן קדושה. פטור מן הבכורה — מפרש בגמרא. ואין יוצאין כו' — שאפילו לאחר פדיון אסורין (בהנאה) בגיזה ועבודה, כדמפרש בגמרא. ולדן וחלבן אסור כו' — מפרש בגמרא: כשנתעברו קודם פדיון וילדו לאחר פדיון. והשוהטן בחוץ — קודם פדיון. חייב — כרת. ובגמרא מפרש: דזוקין שזעין, דראוין הן לפניס, ולגיזה דרבי עקיבא דאמר: אם עלו לא ירדו. אבל זשאר מומין לא, דאמרין נמסכת יומא (סג,ג): הראוי ליהל מועד חייבין עליו, אי לא — לא יקברו — ואין נפדין, דזעי העמדה והערכה.

גמרא טעמא דנפדין — ארישא קאלי קדושת

דמים פטורה מן הבכורה — כקדושת הגוף, דמפרש לקמן מקראי דפטורה מזכורה וממתנות. קדשי בדק הבית כו' — והני קדשי זק הית דמו, דהס עלמן לא הוקדשו מתחילה אלא לדמיהן. לא — חסייעיה ממתנימין. קדושת דמים למוצא הוא דהוקדשו לשם כן, שיהיו הדמים קריבין למוצא. והמס הוא דאסור בגיזה ועבודה משום דמיחלפא נקדושת הגוף למוצא. הא — ולדות שגולדו לפני פדיון — אסורין זנהא בלא פדייה, ומיקרב לא קרבי. דמכא קדושה דחיה אמו, דאמס לא הוקדשה למוצא.

תוספות

הקדשו למומו וזה קדם מומו להקדשו. ואף על פי שעובר כשהקדש בעל מום למזבח, כדאמרין פרק קמא דתמורה (ו,ב), מכל מקום אשמעינן דינו. והתם מפרש מאי שני מדקלא בעלמא, ומשני: בריא מילתא מומין.

קדושת דמים מדחה מן הבכורה ומן המתנות — פירש הקונטרס: קדושת דמים פוטרת מן הבכורה כקדושת הגוף, כדמפרש לקמן מקראי דפוטרת מן הבכורה ומן המתנות. וקשה לפירושו: דהתם פטורין בפסולי המוקדשין אף על פי דנפדו מדאיתקש לצבי ואיל, והכא דוקא בלא נפדו: אלא היינו טעמא בקדושת דמים — משום דכתיב (במדבר ג) גבי בכור: "בישראל", ובמתנות כתיב (דברים יח): "מאת העם".

וכל הקדשים שקדם הקדשן את מומן, שכשנתקדשו היו ראויים להקרבה על המזבח ורק אחר כך נעשו בעלי מום, או שקדם מום עובר להקדשן ורק לאחר מכן נולד להן מום קבוע, ונפדו — לא ירדה קדושת הקרבן מהם לגמרי, גם לאחר פדיונם, ולכן הם פטורין מן הבכורה ומן המתנות, ואינן יוצאין בפדיונם לחולין כדי ליגזו וליעבד, וכן ולדן וחלבן אסור גם לאחר פדיון, והשוהטן בחוץ קודם פדיונם — חייב, ועושין תמורה, ואם מתו לפני שהספיק לפדותם — לא ניתן עוד לפדותם, אלא יקברו.

ב גמרא שנינו

במשנה שקדשים ששקדם מום להקדשם ונפדו — חייבים בבכורה ובמתנות. ומדייקים: טעמא (הטעם, דווקא) משום שנפדו, ויצאו לגמרי לחולין הריהם חייבים בבכורה ובמתנות, הא [אבל] אם לא נפדו — פטורין מן הבכורה ומן המתנות. ומעירים, קסבר [סבור הוא] התנא: קדושת דמים שיש בבהמה, שהיא שייכת להקדש, גם אם אין גופה קדוש להקרבה, מדחה, פוטרת אותה מן הבכורה ומן המתנות.

ג שנינו במשנה: קדשים שקדם מום קבוע להקדשם ונפדו — יוצאין לחולין ליגזו וליעבד. ומדייקים: טעמא (הטעם, דווקא) משום שנפדו, הא [אבל] אם לא נפדו — אסירי [אסורים] בגיזה ועבודה, וכדין קרבן, למרות שאין בהם קדושת קרבן (קדושת הגוף) אלא קדושת דמים. ושואלים: האם זה מסייע ליה [ל] לרבי אליעזר

שאמר: קדשי בדק הבית, בהמות שהוקדשו לצרכי המקדש, וקדושתם קדושת דמים היא — אסורין בגיזה ועבודה? אמרי [אומרים]: לא, קדושת דמים למזבח הוא דמיחלפא [שמתחלפת] בקדושת הגוף למזבח, ולכן גזרו בהו רבנן [בהם חכמים] במשנתנו, בבהמות בעלות מום שהוקדשו למזבח, לאוסרן בגיזה ועבודה, שמא יבואו אנשים לגזוז ולעבוד בהמות שנפל בהם מום לאחר שהוקדשו, ודבר זה אסור מן התורה. אבל קדשי בדק הבית — לא גזרו בהם.

ד עור שנינו במשנה בענין בעלי מום שהוקדשו למזבח: ולדן וחלבן מותר בהנאה לאחר פדיון. ושואלים: היכי דמי [כיצד בדיוק מדובר] שולדן מותר? אילימא [אם תאמר] במקרה דאיעבר ואתיליד [שהתעברו] הלוא חולין גמורים נינהו [הם]! אלא מדובר דאיעבר [שהתעברו] אלא אם נולדו לפני פדיון — אסירי [אסורים] הולדות בהנאה עד שיפדו.

מסורת הש"ס
ג. משנה תמורה לא, ב. ירושלמי שם.
ד. ראה תמורה י, ב.
ה. חולין קלה, א. בכורות כה, א.

גרסות

וכל שקדם במשניות: כל שקדם יש בכתיב: אבל אם קדם.
להקדשן ונפדו במשניות ובמקבילה: ונפדו.
אמרי ברוב כתיב: איכא דאמרי לימא מסייע ליה לר' אלעזר דאמר ר' אלעזר קדשי בדק הבית אסורין בגיזה ועבודה אמרי.
לא בכתיב ועוד: לא גזרו בהו רבנן.

עיונים

מום עובר אף שהמקדיש כל בעל מום למזבח עובר על אסור, מכל מקום אם הקדיש בהמה שהמום שבה עתיד לעבור, וכגון חזוית בעורה, או מחלות עיניים מסוימות (ראה להלן מ"א), — קדושת הגוף חלה עליה, מאחר והיא עתידה להיות ראויה להקרבה. ולכן חלים עליה כל הדינים והאיסורים הנוגעים לקרבן. **והשוהטן בחוץ חייב** אמנם שנינו כי השוהטן בעלי מומים בחוץ פטור, לפי שאין חייבים אלא על דבר הראוי ליקר בבנים (משנה זכחים קי"ב), ואולם כוונת המשנה לבעלי מומים קלים, כגון דוקין (קרומים) שבעין, שאם עלו על המזבח לא ירדו, שחייבים על שחיטתם בחוץ (ר"ש, עפ"י הגמרא טז, א), והרמב"ם גרס כאן "פטור", כדין השוהטן בעל מום בחוץ. ולפי הסוגיה להלן (טז, א) ייתכן כי זו היתה גרסת המשנה שעמדה לפני האמוראים (ראה ב"עיונים" שם).

ועושין תמורה רע"ב (חולין פ"י מ"ב) כתב כי הכוונה היא לפני פדיון, משום שלאחר פדיון — כבר נדחו מקדושה, ואינם יכולים לעשות תמורה (כרש"י שם). אבל בגמרא להלן מבואר כי אף לאחר פדיון עושים תמורה, אלא שדין תמורתם במיתה. **ואם מתו יקברו** שלא ניתן לפדותם, ולכן קוברים אותם — כדי שלא יבואו בהם לידי תקלה של הנאה מן הקדשים. ושני טעמים הובאו בגמרא לכך שלא ניתן לפדותם: האחד — שאין פורים את הקדשים על מנת שייאכלו לכלבים, שבזיון הוא. והשני — מגזירת הכתוב, שקדשים שנפדים צריכים העמדה לפני הכהן כדי שיוכלו להעריכם ולפדותם, וכשהם מתים לא ניתן להעמידם.

קדושת דמים מדחה מן הבכורה ומן המתנות רש"י במסכת חולין (ק"ל, א) פירש — משום שאין קדושה חלה על קדושה. אבל בתוס' כתבו כי טעם הדבר אינו בגלל הקדושה, אלא משום שבהמה זו שייכת להקדש, ואין דין בכורה ומתנות אלא בבהמה של ישראל.

קדשי בדק הבית אסורין בגיזה ועבודה וכו' מן הסוגיה כאן מבואר כי מן התורה רק קדשי מזבח אסורים בגיזה ועבודה (שנאמר: "לא תעבד בְּבֵכֶר שֶׁנֶרְךָ וְלֹא תִגַּז בְּכֹר צֶאֱנָךְ", דברים טו, יט. ולמודו חכמים בספרי כי לא רק בכור מדובר, אלא בכל הקרבנות). ואילו בבהמות הקדושות בקדושת דמים אין זו אלא גזירת חכמים. ותמוה ראשונים:

והרי יש כאן איסור הנאה מן ההקדש, ודין מעילה קיים גם בקדשי בדק הבית! והסבירו כי דין מעילה שייך במקום שיש הנאה מן ההקדש. אבל איסור גיזה ועבודה (שהוא מיוחד דווקא לקדשי מזבח שיש בהם קדושת הגוף) קיים גם אם אין לאדם כלל הנאה מן הגיזה (ראה רא"ש לעיל פ"א סי' יא). ואם כן יש לומר שמדובר כאן במקרה ששילם להקדש עבוין, או שנהנה בפחות משווה פרוטה, שאין איסור הנאה מן ההקדש בפחות מכך (ש"מ).

אורה ההלכה
פטורים מן הבכורה ומן המתנות המקדיש בהמה בעלת מום עובר או בהמה תמימה, ואחר שהקדישה נולד לה מום קבוע — פטורה מן הבכורה, שהרי לא יצאה לחולין לכל דבר, מפני שהיא אסורה בגיזה ועבודה. וכן פטורה מן המתנות. כמשנה. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות בכורות פ"ה ה"ח. ספר זרעים הלכות ביכורים פ"ט ה"ב).

ולדן וכו' המקדיש בעלת מום עובר או בהמה תמימה, ואחר כך נולד בה מום קבוע, אם נתעברה קודם שנפדית, וילדה לאחר מכן — הולד אסור, ואינו נפדה. כמשנה. (רמב"ם ספר עבודה הלכות איסורי מזבח פ"א ה"א).

ועושין תמורה המקדיש בעלת מום עובר, ואין צריך לומר תמימה, ואחר כך נולד בה מום קבוע, ונפדית, והמיר בה אחר שנפדית — הרי זו תמורה. כמשנה. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות תמורה פ"ג ה"ד).

ואם מתו יקברו המקדיש בהמה בעלת מום עובר, או בהמה תמימה, ואחר שהקדישה נולד לה מום קבוע, אם מתה קודם שתיפדה — תיקבר כשאר הקדשים התמימים, מפני שהיא צריכה העמדה והערכה. כמשנה. (רמב"ם ספר עבודה הלכות איסורי מזבח פ"א ה"א).

קדושת דמים מדחה מן הבכורה מצות בכור בהמה טהורה אינה נוהגת במקדשים כשהם בקדושתם, בין קדשי מזבח בין קדשי בדק הבית. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות בכורות פ"א ה"ה).

מסורת הש"ס
 א. ראה בכורות טו,ב.
 ב. (נימוק זה) זבחים מח,ב. ט,א. צא,ב. מנחות ח,א. ט,א. צא,ב. ילק"ש תורה תס. שם תשמו.
 ג. שבועות יא,א. תמורה יא,ב. יט,ב.
 ד. (ר' אליעזר) ילק"ש תורה תתקז.

גרסות
המתמיס בעלי מומין יש
 בכת"י: **המתמיס בעלי מומין**
 ושה בכת"י: **ושה אשר יהיה בו מום כל דבר רע שבור בכת"י: שבור או חרוץ או יבלת או גרב או ילפת לא תקריבו אלה לה' תנהו ענין לבמה קטנה.**
 עור יש בכת"י: **עור כל מום רע.**
 לרע בכת"י: **לרע ולא ימירנו ואם המר ימירנו והיה הוא ותמורתו יהיה קדש ובדפוסים נוסף בטעות עפ"י דפוס ונציה: בין טוב ובין רע.**

ושואלים: האם הולדות הללו, שנולדו לפני פדיונם, נפדין כשהם תמימים, או אין נפדין תמימין, וצריך להמתין להם שיפול בהם מום, ואז ייפדו, כדן קדשי מזבח? ומציעים, **תא שמע** [בוא ושמע] פתרון דובר, ממה ששינונו בברייתא: **המתמיס (המקדיש) בעלי מומין קבועין לגבי (לשם) המזבח וילדו – ימכרו הולדות, ואין צריכין להמתין שיפול בהם מום כדי להיפדות, מפני שאין קדושה (קדושת הגוף) חלה עליהן. וטעם הדבר – שלא ייתכן שיהא הטפל, הולד, חמור מן העיקר, האם, שאינה קדושה בקדושת הגוף, ומעירים, מברייתא זו יש לדייק: טעמא [הטעם, דווקא] משום שלא יהא טפל חמור מן העיקר, ולכן אין הולד קדוש בקדושת הגוף, למרות שהוא עצמו תמים וראוי להקרבה. אבל במקום ששיקול זה אינו קיים, וכגון אם הקדיש זכר תמים למזבח, אבל לא להקרבה אלא לדמיו, הואיל והוא ראוי להקרבה – קדוש הוא עצמו בקדושת הגוף, וקרב כעולה (ואינו נפדה אלא אם נפל בו מום). ומוסיפים: הרי זה מסייע ליה [12] לדברי רבא, שאמר רבא: הקדיש זכר תמים לדמים, ולא כדי שיקרב בעצמו – קדוש קדושת הגוף למזבח.**

א שנינו במשנה לגבי מקדיש בעלי מום למזבח: והשוחטן בחוץ פטור. ומעירים: רבי אלעזר מתני (היה שונה) כאן "חייב", ומוקי לה [מעמיד אותה] במקדיש בעל מום ושוחטו בכמת יחיד, כלומר, במזבח שבונה כל אדם לעצמו ומקריב עליו, בזמן שהיו הבמות מותרות, קודם שנבנה המקדש. שאמר רבי אלעזר: מנין לזובח (שוחט) בהמה בעלת מום בכמת יחיד בשעת היתר הבמות, שהוא עובר עליה באיסור לא תעשה? שנאמר: "לא תזבח לה' אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום" (דברים יז, א), אם אינו ענין לאיסור זביחת בעל מום בכמה גדולה, בכמת הציבור, דכתיב [שהרי כבר נאמר] הדבר לגבי הקרבה במשכן: "עורת או שבור וגו' לא תקריבו אלה לה'" (ויקרא כב, כב) – תנהו ענין לבמת יחיד, ללמד שאסור לזבוח בעלי מומים גם שם. ושואלים: ומדוע אתה דורש כתוב זה לענין במת יחיד? יכול אתה לדורשו באופן כללי לגבי איסור זביחת בעל מום, אימא [ואמור כך]: אם אינו ענין לקדשים – תנהו ענין לכבוד. ואף שבכור מכלל הקדשים הוא – הוצרך לכתוב מיוחד, שכן סלקא דעתך אמינא [יעלה על דעתך לומר]: הואיל ובכור קדוש בכורה גם כשהוא בעל מום – ליקרב נמי [שיקרב גם כן] כשהוא בעל מום, קא משמע לן [משמיע לנן] שלא! בתשובה לכך אמרי [אומרים]: בכור בהדיא כתיב ביה [במפורש כתוב בו]: "וכי יהי בו מום פסח או עור כל מום רע לא תזבחנו" (דברים טו, כא), ולא הוצרך לכתוב זה. ועוד שואלים: ואימא [ואמור כך]: אם כתוב זה אינו ענין לקדשים – תנהו ענין למעשר בהמה. דסלקא דעתך אמינא [שכן יעלה על דעתך לומר]: הואיל ומעשר קדוש במומו, דכתיב [שנאמר] בו: "לא יבקר בין טוב לרע" (ויקרא כו, לג), כלומר, בין הוא תמים ("טוב") ובין אם הוא בעל מום ("רע") הריהו קדוש – נקרב נמי במומיה [שיקרב גם כן במומו], קא משמע לן [משמיע לנן] שלא! בתשובה לכך אמרי [אומרים]: מעשר נמי [גם כן] גמר [למד] דין זה בגזירה שווה העברה מכבוד, שבכבוד נאמר: "והעברת" (שמות יג, יב), ובמעשר נאמר: "כל אשר יעבור" (ויקרא כו, לב). ואף הוא לא הוצרך לכתוב זה. ושואלים עוד, אימא [אמור]: אם כתוב זה אינו ענין לקדשים, תנהו ענין לתמורת קדשים כשאומר על בהמת חולין שנתה תמורת בהמת קרבן, ללמד שאין מקריבים אותה כשהיא בעלת מום. דסלקא דעתך אמינא [שיעלה על דעתך לומר]: הואיל ותמורה קדושה גם כשהיא בעלת מום, דכתיב [שנאמר]: "לא יחליפנו ולא ימיר אותו ואלא ימיר אותו ואלא ימיר אתו" (שמות יג, יב). ואם אינו ענין לקדשים – תנהו ענין למעשר קדוש" (שם) – קריבה נמי [גם כן] כשהיא בעלת מום, קא משמע לן [משמיע לנן] שלא! ומשיבים: גם לשם כך אין צורך בכתוב מיוחד, שהרי כבר אמר קרא [הכתוב]: "והיה הוא ותמורתו יהיה קדוש" (שם), ובכך מקיש (משווה) הכתוב תמורתו של קרבן לו, לקרבן עצמו: מה הוא עצמו, כשהוא בעל מום לא יקרב, אף תמורתו – בעל מום לא. ונמצא הכתוב "לא תזבח לה' אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום" מיותר איפוא, לדורש ממנו איסור זביחת בעל מום בכמת יחיד, כפי שדרש ר' אלעזר. מתקיף לה [מקשה על כך] ר' זירא, אימא [אמור כך]: אם כתוב זה אינו ענין לקדשים – תנהו ענין לולדות קדשים, שנולדו כשהם בעלי מומים, ללמד שאסור להקריבם. דסלקא דעתך אמינא [שכן יעלה על דעתך לומר]: הואיל וקדושין כשהן נולדים בעלי מומין אגב קדושת אמן, אם כן כשהן בעלי מומין נמי קרבי [גם כן קרבים]. קא משמע לן [משמיע לנן] שלא! אמר רבא: גם לשם הלכה זו לא הוצרכנו לכתוב זה, שכן כבר פסקה [פסקא אותה] התנא דבי [מבית מדרשו של] רבי ישמעאל מכתוב אחר.

נפדין תמימים או אין נפדין תמימין? תא שמע:
"המתמיס בעלי מומין קבועין לגבי מזבח וילדו – ימכרו ואין צריכין מום, שאין קדושה חלה עליהן, שלא יהא טפל חמור מן העיקר. טעמא – שלא יהא טפל חמור מן העיקר, אבל הקדיש זכר לדמיו – קדוש קדושת הגוף. מסייע ליה לרבא, דאמר רבא: הקדיש זכר לדמים – קדוש קדושת הגוף. רבי אלעזר מתני: "חייב", ומוקי לה בכמת יחיד. דאמר רבי אלעזר: מנין לזובח בהמה בעלת מום בכמת יחיד בשעת היתר הבמות, שהוא בלא תעשה? שנאמר: "לא תזבח לה' אלהיך שור ושה", אם אינו ענין לבמה גדולה, דכתיב: "עורת או שבור" וגו' – תנהו ענין לבמת יחיד. – אימא: אם אינו ענין לקדשים – תנהו ענין לקדוש במומו, דכתיב: "לא יבקר בין טוב לרע" – נקרב נמי במומיה, קא משמע לן דלא! אמרי: מעשר נמי, גמר העברה העברה מכבוד. – אימא: תנהו ענין לתמורת קדשים; דסלקא דעתך אמינא: הואיל וקדושה פשהיא בעלת מום, דכתיב: "לא יחליפנו ולא ימיר אותו" וגו' – קריבה נמי פשהיא בעלת מום, קא משמע לן דלא! – אמר קרא: "והיה הוא ותמורתו" – מקיש תמורתו לו, מה הוא – בעל מום לא, אף תמורתו – בעל מום לא. מתקיף לה רבי זירא, אימא: תנהו ענין לולדות קדשים; דסלקא דעתך אמינא: הואיל וקדושין פשהין בעלי מומין אגב אמן – פשהין בעלי מומין נמי קרבי, קא משמע לן דלא! אמר רבא: פכר פסקה תנא דבי רבי ישמעאל,

תוספות

הקדיש זכר לדמיו קדוש קדושת הגוף – להכי נקט זכר – דקרב הוא עצמו עולה. ואי הוה נקט בהמה סתם, הוי אמינא דנקבה קדוש קדושת הגוף וקרב שלמים. ושמעינן ליה לרבי יהושע במסכת שקלים (ו,א) ומייתי לה בתמורה פרק "אלו קדשים" (כ,א), במקדיש נכסיו – זכרים עצמן יקרבו עולות, ונקבות ימכרו לצרכי שלמים ויביא בדמיהם עולות. ומיהו, נראה לרבי אלעזר נמי דאמר התם: זכרים ימכרו לצרכי עולות, ונקבות ימכרו לצרכי שלמים, ודמיהם יפלו לשאר נכסים לבדק הבית. לפי מה שהיה רבא רוצה לומר מתחלה התם בההוא פירקין: המקדיש זכר אין קדוש קדושת הגוף – לא קשה ליה מידי ממתניתין דשקלים, דיש לחלק בין מקדיש נכסיו סתם לפירש בהדיא לדמיו. גמר העברה – מצי למימר "תחת" תחת" מקדשים. ולפי שהמעשר ובכור שוין בכמה עניינים נקטיה.

במה שכתבנו ויצא דמיו עולה – הוא עלמא קדוש קדוש הגוף, ויקרב עולה. להכי נקט זכר דמיו לעולה, משום דרובא דמימיו – קרבן עולה מימיו. רבי אלעזר מתני – השוחט בחוץ חייב. לא כרת קאמר אלא מלקות. ומוקי – להאי סוף, כגון ששחטו צננת יחיד נשעת היתר הצמות. במת יחיד – שכל אחד ואחד צונה צמה לעצמו, כגון צמת מנוח וגדעון ושמואל. במה גדולה – נז וגזעון שהן של צבור. הואיל וקדוש בעל מום – להיות אסור גזיזה ועבודה. ואימא אם אינו ענין כו' – ולעולם צננת גדולה. לא יבקר – לא יבדוק צן מס לצעל מום, דאזיה שהא עשירי יהא קדוש. גמר העברה העברה מכבוד – מה צבור בעל מום לא קרב – אף מעשר בעל מום לא. כי אמר קרא לצמת יחיד. ולא ימיר אותו טוב ביע – דהיינו בעל מום, "אם המר ימיר – יהיה קדש", אפילו בעל מום. ולדות – בעלי מומין שנולדו מקדשים תמימים. פסקה תנא דבי רבי ישמעאל – מקרא אמרינא, ולא איטריין הא לכהי.

שבה הריהם אותם דינים שהיו קודם לכן במשכן, בזמן איסור הבמות. לעומת זאת, בכמה קטנה לא חלו הגבלות שונות הקשורות בעבודת הקרבנות שבמשכן, כגון פסולו של זר (שאינו כהן) לעבודה, ועוד (ראה משנה זבחים ק"ב,ב). ומשום כך יש צורך ללמוד באופן מיוחד את דיני הקרבנות בכמה זו.

הואיל וקדוש במומו שניתן היה לומר כי דווקא מה שנאסר על האדם להקדיש לקרבן כשהוא בעל מום הריהו אסור בהקרבה. אבל דבר שהתורה עצמה נתנה לו דין קדושה של קרבן, למרות שהוא בעל מום – לא חל עליו כלל איסור הקרבה. ולכן הוצרך הכתוב להדגיש כי אין הדברים כן, ובעל מום נפסל להקרבה משום שהוא מאוס, ואינו ראוי להקרבה (ראה ראשית בכורים).

עיונים
 נפדין תמימים וכו' וברור לנו שאינם קרבים למזבח, שהרי באו מכח קדושה דחיה (רש"י בעמוד הקודם). ויש שהעיר כי אין זה אלא משום שנתעברה האם לאחר שהקדישה. אבל אם הקדישה כשהיא מעוברת – מתקדש אף העובר, ואינו טפל לאמו, והוא אכן קרב (שפת אמת).

הקדיש זכר לדמים רש"י פירש (עפ"י הסוגייה במסכת תמורה יט,ב) כי מדובר כאן במקדיש זכר לדמי עולה (והוא הדין כשהקדישו לדמי אשם, שיקרב אשם). ולפיכך הסביר כי זכר – לאו דווקא, אלא גם נקבה, שהרי היא ראויה לקרבן שלמים, ואם הקדישה לדמי שלמים – תקרב שלמים בעצמה (ומשום כך פירש רש"י "זכר" לא במובן זכר ולא נקיבה, אלא במובן איל, הקרוי "זכר"). וכן הסביר רבינו גרשום כי מה שהוזכר כאן זכר הוא בגלל דברי רבא, והם נאמרו באותה סוגייה לגבי זכר, אבל הרא"ש (בש"מ) הסביר כי מדובר כאן במקדיש נכסיו סתם והיו בהם בהמות כשרות, ובהן יש הבדל בין זכרים לנקבות, שנקבות לא יקרבו בעצמן, אלא יימכרו לצרכי שלמים, ויביא בדמיהן עולות (משנה שקלים פ"ד מ"ז. וראה בתוס').

אם אינו ענין לבמה גדולה עד שנכנסו ישראל לארץ נאסר להקריב מחוץ למשכן. ומשעה שנכנסו לארץ, כל זמן שהיה המשכן בגלגל עד שהוקם המשכן בשילה (ולאחר חורבן שילה, עד בנין המקדש בירושלים) הותר לכל אחד לבנות מזבח ולהקריב עליו, והוא הקרוי במת יחיד, או "במה קטנה". ואולם בכל אותן תקופות היתה גם "במה גדולה", היא במת הציבור, במקומו של המשכן (בתחילה בגלגל, ולאחר חורבן שילה – בנוב ובגבעון). שדיני הקרבת הקרבנות

אורה ההלכה
נפדין תמימים בעלת מום קבוע שהוקדשה וילדה קודם שנפרתה – ייפדה הולד ויצא לחולין, אף על פי שהוא תמים, כדי שלא יהיה טפל חמור מן העיקר. כברייתא. (רמב"ם ספר עבודה הלכות איסורי מזבח פ"א ה"א).

הקדיש זכר לדמים המקדיש בהמה תמימה לדמיה – נתקדש גופה. כיצד? האומר "דמי בהמה זו הקדש למזבח" – היא עצמה תקרב. כרבא. (רמב"ם ספר הפלאה הלכות ערכין וחרמין פ"ה הי"ד).

שבה הריהם אותם דינים שהיו קודם לכן במשכן, בזמן איסור הבמות. לעומת זאת, בכמה קטנה לא חלו הגבלות שונות הקשורות בעבודת הקרבנות שבמשכן, כגון פסולו של זר (שאינו כהן) לעבודה, ועוד (ראה משנה זבחים ק"ב,ב). ומשום כך יש צורך ללמוד באופן מיוחד את דיני הקרבנות בכמה זו.

הואיל וקדוש במומו שניתן היה לומר כי דווקא מה שנאסר על האדם להקדיש לקרבן כשהוא בעל מום הריהו אסור בהקרבה. אבל דבר שהתורה עצמה נתנה לו דין קדושה של קרבן, למרות שהוא בעל מום – לא חל עליו כלל איסור הקרבה. ולכן הוצרך הכתוב להדגיש כי אין הדברים כן, ובעל מום נפסל להקרבה משום שהוא מאוס, ואינו ראוי להקרבה (ראה ראשית בכורים).

רק קדשין וגו' אלו התמורות – דאמא לאשמעינן שקרנו למוצא. דאי לעיקר הקדש אהא, למה לי למכתב שיעלם לירושלים? הא שמעינן קראי טובא: "השמר לך פן מעלה עולותיך" וגו'! הולדות – של קדשים. אף הני בעל מום לא – הלכך, כי אהא "לא מוצא" – לנמנא ימיד אהא. השתא רע בטוב אמרת לא – שלא יצא צהמת חולין תמימים אלל צהמת קודש צעל מום ויאמר "זו תמורת זו". אלא – להכי כתיב "טוב צרע". טוב מעיקרו, צנחמפס צקדושה כשהוא תמיס – עושה תמורה אף על פי שהומס, כדכתיב: "או רע צטוב", דמשמע – רע של קודש צטוב של חולין, דרע של קודש עושה תמורה.

תוספות

הקישן הכתוב לנדרים – אינו מן (כ) הברייתא בתמורה פרק "אלו קדשים" (ז,יז), ורבא מפרש כן בפני עצמו. ולקמן (ט,טו) בשמעתין יש ברייתא אחרת דמפקא תמורת וולדות מ"זכר ונקבה", ופליגא אתנא דבי רבי ישמעאל דהכא, כדמפרש בתמורה (ז,יז). וכן פירש לקמן בקונטרס. וההוא תנא נמי נפקא שפיר שהקשה תמורות וולדות לנדר הקרבן, דבגוף הקרבן איירי "אם זכר ואם נקבה". אלא דמיתורא דרשינן נמי תמורות וולדות, ומהשתא לא צריכא להקישא דלעיל דמקיש תמורתו לו. **טוב** ברע מיבעיא – הך סוגיא דפרק קמא דתמורה (ט,ט). ורבא סבר: אין מזהירין (עונשין) מן הדין, ודריש התם בענין אחר. ואביי לא חשיב ליה דינא, דמי גרעי. ונקט הכא דרשא דאביי לפי שפשוט לו יותר. וכהאי גוונא איכא בסנהדרין (לד,ג) גבי אין רואין את הנגעים אדם ביום, ומיייתי עלה דרשא דאביי ד"ביום" ולא בלילה, ושביק דרשא דרבא דמפיק ליה מ"ל"י ולא לאורי. ואין לתמוה מהא ד"אלו נשרפין" (סנהדרין ע,א) איכא איפכא, גבי בתו מאנוסתו דאמר: קל וחומר, בת בתו ענש – על בתו לא כל שכן; וחשיב ליה (לו) אביי גלוי מילתא טפי מרבא, (ולא) [דלרבא לא] גמירין מהדדי. דגבי אחותו איצטרין קרא לכולי עלמא לבת אביו ובת אמו משום דאין מזהירין מן הדין, ולא חשיבא ליה גלויי מילתא בעלמא – היינו משום דפשיטא דקרא משמע שבא למעט, דכתיב: "בת אביו או בת אמו".

טוב ברע מיבעיא – ואם תאמר: דלמא איצטרין משום סיפא דקרא: "והיה הוא ותמורתו יהיה קודש"!! ויש לומר: דהוה מצי למיכתב בסיפיה "ואם המר ימיר טוב ברע או רע בטוב".

ומודה רבי שמעון בבעל מום מעיקרו – למאי דאמרין בסמוך דרב סבר כריש לקיש [דאמר התם]: לרבנן קדשי מזבח לא היו בכלל העמדה והערכה – נחא, דמודה לרבנן. אבל למאי דמסקינן דסבר כרבי יוחנן, דלרבנן אחד זה ואחד זה היו בכלל העמדה והערכה, אם כן מודה למאן? ויש לפרש דנקט חכי, דלא תיסק אדעתא דמאן דמתניתי – משום דאין פודין לאכילה לכלבים, ולא משום העמדה והערכה, דלא בעינן בקדשי מזבח העמדה והערכה, ולכך ברישא דקדם מומן – יפדו. והשתא קא משמע לן דטעמא דמתניתי משום העמדה והערכה, וכדדייקינן בסמוך – מילא קתני "ואם נעשו טריפה". וברישא דקדם מומן, מודה רבי שמעון דלא בעי העמדה והערכה. והשתא דנקט מודה רבי שמעון, משום דאיכא למיטעי דפליג אמתניתי כדפרישית, איצטרין למימר דשפיר מודה בה. והא דנקט רבי שמעון – משום דלדידיה פשיטא ליה טפי דקדשי מזבח היו בכלל העמדה והערכה, מדקאמר: קדשי בדק הבית לא היו, על כרחך כי כתיבא העמדה והערכה – בקדשי מזבח כתיבא. אבל לרבנן לא פשיטא ליה כולי האי, דמצי למימר לא היו, כמו שאומר ריש לקיש.

אותה למעוטי בעל מום מעיקרו – כל קדשי בדק הבית לרבי שמעון ממעיטין מקרא אחרינא בסוף תמורה (לג,א).

[שייך לעמוד הבא] **רב** סבר לה כריש לקיש – בסוף תמורה (שם) משמע כן, מדקאמר רב גידל אמר רב: מאי טעמא דרבי שמעון בן לקיש.

עיונים

רק קדשין וכו' הואיל ועיקר המצוה להביא את הקרבנות לבית המקדש שבירושלים, ולהקריבם שם על המזבח, כבר הוזכרה באותו פרק באריכות, דורש התנא דבי ר' ישמעאל כתוב זה לשאר דברים הרמוזים בלשון הכתוב, שאף אותם מביאים ומקריבים במקדש. "שקדשין" בא לרבות שאר קדשין שהקדשת. מלבד הקרבנות עצמם, שכבר הוזכרו. "יאשר יהיו לך" הריהם ולדות, מלשון הווייה, לידה.

השתא רע בטוב וכו' העירו ראשונים כי ממסכת תמורה (ט,א) משמע כי "רע בטוב" משמעו שמכניס רע של חולין תחת טוב של הקדש, היפך פירוש של רש"י כאן. והציעו להחליף את הגרסה לגרסת ר"ח: "השתא ומה טוב ברע" וכו'. ועוד כתבו כי סוגייתנו אינה מתאימה לאף אחת מן הדעות שהובאו שם (ראה ש"מ).

העמדה והערכה נאמר: "ואם פל הנהמה טמאה אשר לא יקריבו מנהמה קרבן לה" והעמיד את הנהמה לפני הנהן. והעריך הנהן אתה בין טוב וגבין רע קרבן להנהמה הנהן פן יקרה" (ויקרא כו, יא-יב). ומכאן דייק כי רק בהמה חיה, שניתן להעמידה ולהעריכה, הריהו נפדית, ואם לאו – אינה נפדית. ומן המלים "אשר לא יקריבו מנהמה קרבן לה" למדו כי לא רק בהמה טמאה מדובר, אלא בכל בהמה שאינה מוקרבת. ולדעת ר' שמעון, הביטוי "בין טוב ובין רע" מלמד כי מדובר בהמה שיש לגביה הבלד אם היא תמימה ("טוב") או בעלת מום ("רע"). והיינו קדשי מזבח (שנפסלו ועונדים לפדייה), אבל לא בקדשי בדק הבית, שאין בהם אלא קדושת דמיהם. ובדעת חכמים החולקים עליו שם נחלקו ר' יוחנן וריש לקיש; לדעת ריש לקיש סברתם של חכמים הפוכה מזו של ר' שמעון, דווקא קדשי בדק הבית טעונים העמדה והערכה, ולא קדשי מזבח. ולדעת ר' יוחנן סבורים חכמים כי גם אלו וגם אלו טעונים העמדה והערכה. ועיקר מחלוקת זו מצויה במסכת תמורה (לב,ב-לג,א).

דתנא דבי נשכך שנה התנא מבית מדרשו של רבי ישמעאל על הפסוק: "רק קדשין אשר יהיו לך ונדרין תשא ובאת אל המקום אשר יבחר ה'" (דברים יב, כו), "רק קדשין" – אלו התמורות, "אשר יהיו לך" – אלו הולדות, שגם אלו קריבים על המזבח, "ונדרין" – הקישן (השוה אותם) הכתוב את התמורות והולדות לנדר, מה נדר בעל מום לא יקריב, אף הני נמי [אלה גם כן] – בעל מום לא יקריבו.

ב שנינו במשנה לגבי בהמות שהוקדשו כשהן בעלות מום: ואין עושין תמורה, שאם אמר על בהמת חולין שתהא תמורתה – אין בהמת החולין קדושה. ומסבירים: מאי טעמא [מהו הטעם, המקור] לדין זה? שאמר קרא [הכתוב] בדין התמורה: "לא יחליפנו ולא ימיר אותו טוב ברע או רע בטוב" (ויקרא כו, י). ויש לשאול: מדוע הוצרך להזכיר "טוב ברע"? השתא [עכשיו, הרי] רע בטוב, בהמת קדשים בעלת מום כבהמת חולין תמימה, אמרת [אומר אתה] שלא ימיר, ואם המיר – עושה תמורה, למרות שהיא עצמה אינה ראויה להקרבה; כשממיר טוב ברע, בהמת קדשים תמימה, שראויה להקרבה, כבהמת חולין בעלת מום, מיבעיא [צריך לומר] שהיא עושה תמורה? אלא "טוב ברע" בא ללמדנו דין אחר: דווקא בעל מום שהוא טוב מעיקרו, כשעה שהוקדש – עושה תמורה, אבל רע מעיקרו, שהוקדש כשכבר היה בעל מום – אין עושה תמורה.

ג שנינו במשנה לגבי מקדיש בעלי מום למזבח: אם מתו – יפדו. אמר רב יהודה אמר רב: זו, ששנינו שייפדו – דברי רבי שמעון היא, שאמר: דווקא קדשי מזבח היו בכלל העמדה והערכה, שכשרוצים לפדותם צריך להעמידם לפני הכהן כדי שיעריך אותם. ולכן, כשמתו, ולא ניתן להעמידם – לא ניתן לפדותם, אלא ייקברו. אבל קדשי בדק הבית לא היו בכלל העמדה והערכה, ולכן אם מתו יפדו, וכפי דתנן [ששנינו במשנה]. רבי שמעון אומר: קדשי בדק הבית, אם מתו – יפדו. ומכל מקום, למרות שלדעת ר' שמעון קדשי מזבח היו בכלל העמדה והערכה, מודה ר' שמעון בבעל מום מעיקרו, שהקדישו למזבח כשהוא בעל מום, ומת – שהוא נפדה. מאי טעמא [מהו הטעם]? מהו המקור לכך בכתוב? שאמר קרא [הכתוב]: "והעמיד את הבהמה והעריך הכהן אותה" (ויקרא כו, יא-יב), ולמדו: "אותה" – למעוטי [למעט] בעל מום מעיקרא [מתחילתו], שאינו בכלל העמדה והערכה. אבל חכמים אומרים: קדשי מזבח, גם אם הקדישם כשהם בעלי מום – צריכים העמדה והערכה, ולכן אם מתו – יקברו. ואומרים: מאן [מי הם] חכמים אלו – תנא דבי [התנא] של בית מדרשו של לוי הוא, ששנה כך בברייתו שבידו. דתנא דבי [נשכך שנה התנא של בית מדרשו של] לוי: הכל, כל הבהמות שהוקדשו למזבח, היו בכלל העמדה והערכה שהצריך הכתוב כדי לפדותם, ואפילו היה בעל מום מעיקרו כשהוקדש למזבח. וכן תנא דבי [שנה התנא של בית מדרשו של] לוי במתניתיה [במשנתו]: אפילו חיה אפילו עוף, שאינם עומדים להקרבה, צריכים העמדה והערכה כדי לפדותם. ומקשים: כיצד הוא אומר שהכל היו בכלל העמדה והערכה? והכתיב [והרי כתוב] "והעריך אותה", ומלה זו באה למעט! ומשייבם: אכן, "אותה" לתנא דבי [לתנא של בית מדרשו של] לוי קשיא [קשה].

ומקשים: מתוך שהוצרכנו לומר, כי דעת "חכמים" הרי זו דעת תנא דבי לוי, משמע כי דווקא תנא דבי לוי חלוק על ר' שמעון, אבל רבנן דפליגי עליה [חכמים שחולקים עליו] על רבי שמעון במשנה במסכת תמורה, וסבורים כי קדשי מזבח אינם טעונים העמדה והערכה, מאי [מה דעתם]? הכי נמי [כך גם כן], סבורים הם כר' שמעון, שבעלי מום מעיקרם, אם מתו – יפדו? אי הכי [אם כן],

אפילו חיה אפילו עוף אפילו חיה – למרות שאינה ראויה כלל להקרבה על המזבח, ואפילו עוף – למרות שבפסוק זה הוזכרה דווקא בהמה. ורש"י במסכת תמורה (לג,א) פירש כי הכוונה למקדיש עופות שאינם בני הקרבה, כגון אווזים ותרנגולים. שהרי אין מקריבים אלא תורים או בני יונה.

אבל רבנן דפליגי עליה דר' שמעון שהרי אם רב אומר שחכמים חולקים על ר' שמעון – כוונתו בפשטות לאותם חכמים שידוע לנו שהם חולקים עליו בענין זה במשנה. ואם הגמרא טוענת כי מדובר בחכמים אחרים, יש להסיק כי בא הדבר להוציא מכלל הנחה זאת.

אורח ההלכה

העמדה והערכה כל המקדיש בהמה בחייה, בין שהורה בין טמאה, בין קדשי בדק הבית בין קדשי מזבח שנפל בהם מום – הרי זו צריכה העמדה בבית דין, לפיכך אם מתה הבהמה קודם שתיערך ותיפדה – אין פודים אותה אחר שמתה, אלא תיקבר. כדעת חכמים החולקים על ר' שמעון במסכת תמורה (לב,ב), ולשיטת ר' יוחנן שם (כס"מ, וראה לח"מ). (רמב"ם ספר הפלאה הלכות ערכין וחרמין פ"ה ה"ב).

בעל מום מעיקרו המקדיש בהמה בעלת מום קבוע למזבח ומתה – הריהו נפדית לאחר מותה, שהרי לא חלה קדושה גמורה על גופה אלא על דמיה, מפני שהיתה בעלת מום קבוע. כמשנתנו. וכחסבר הגמרא במסכת תמורה (לג,א), שלדעת ר' יוחנן, גם לשיטת ר' שמעון וגם לשיטת חכמים, הסבורים שקדשי מזבח היו בכלל העמדה והערכה – בעל מום מעיקרו אינו בכלל זה, שנאמר "אותה" (כס"מ, וראה לח"מ ומ"מ). (רמב"ם ספר עבודה הלכות איסורי מזבח פ"א ה"א).

- מסורת הש"ס**
- ה. נזיר כה,א. תמורה יז,ב.
 - מדרש תנאים דברים יב, כו.
 - ילקיש תורה תנט. שם תת"ד. שם תתקז.
 - ו. תמורה ט,א. (ועיי"ש).
 - ילקיש תורה תרעו.
 - ז. (כל הסוגיה, בשינויים) תמורה לג,ב.
 - ח. חולין פד,א. קלה,א.
 - שבועות יא,ב. תמורה לג,א-ב. ירושלמי מעיי"ש פי"ג ה"ו. ילקיש שם.
 - ט. משנה תמורה לב,א. שם לג,ב. לג,ב.
 - י. ראה תוספתא תמורה פי"ד יג.
 - יא. (שאלה זו) עירובין פג,א. תענית ו,א. כו,ב. מגילה יב,ב. יבמות מו,ב. קה,ב. כתובות ו,ב. לג,ב. גיטין כב,א. מו,ב. ע,א. קדושין טו,ב. ב"ק עא,א. ב"מ ס,ב. סנהדרין סו,א. שבועות לו,א. הוריות ג,א. ה,ב. יבחים מב,א. מנחות פח,ב. חולין עט,א. בכורות יז,א. לא. תמורה לב,ב. ג,ב. נדה ח,ב. נב,ב. ילקיש תורה שגב. שם שסט. שם תרסט. שם תתכה. שם תתקלד. שם תקלח. ילקיש נ"ח תתרג.
 - יב. תמורה לג,א. ועין ירושלמי מעיי"ש פי"ג ה"ו.

גרסות

רק קדשין בכת"מ: **תשא** ובאת אל המקום אשר יבחר ה' רק קדשין. **השתא רע בטוב** ראה ש"מ בשם ר"ח. **אותה** אותה בכת"מ: **אותה**.

